

486 - 464 г.пр.Хр. стперс. Хаšayārša , със значение *цар на героите* или *герой сред царете*, стгрц. Ξέρξης

Син на Дарий I и Атоса, дъщерята на Кир II, съпруга Аместрида, баща на Дарий и Артаксеркс. Сведения за живота му има в произведенията на Херодот, Тукидид, Ктесий, Страбон, Ариан, Диодор и др. К. I заема престола на 36 години. Описван е като апатичен, лесно податлив на чуждо влияние, но в същото време самоуверен и суетен. В началото е принуден да се справи с размирици в Египет и Вавилон, вероятно подбудени от верската му нетърпимост към местните религиозни култове с оскверняване на свети места. След потушаване на въстанието в Египет, К. I не счита за нужно повече да се кичи с фараонски титли, както правят предците му. Във Вавилон пък разрушава и ограбва храмове, и задига златната статуя на Мардук, с което отнема възможността за свещен избор на царе. След това обръща поглед към Елада, за да довърши започнатото от баща му. Няколко години подготвя канал през шийката на Халкидика (над 2 km), построява мост през река Стримон (дн. Струма) и създава по бреговете на Тракия продоволствени складове между Бизантион (дн. Истанбул) и Терме (при дн. Солун). Херодот споменава за депа при Левке Акте и Тиродиза (на северозападния бряг на Мраморно море), Дорискос (над устието на р. Марица) и Ейон (при устието на р. Струма) [Hdt. 7, 25]. Строи през Хелеспонта два понтонни моста по ок. 100 300 m всеки. Провежда дипломатическа подготовка за военна изолация на Атина и Спарта. В 480 г.пр.Хр. многонационалната му армия се опитва да премине Хелеспонта, но буря разрушава мостовете. К. I заповядва да бичуват морето и да го оковат като хвърлят в него вериги, традиция известна още от превземането на Вавилон от Кир II. Сухопътната войска се отправя към Термопилите (480 г.пр.Хр.), където елините, начело със спартанския цар Леонид, въпреки проявения героизъм са разбити, а персите продължават към Атика. Големият флот, изпратен там обаче не е ефективен, тъй като е сполетян от две морски бури, а в битката при н. Артемизион няма възможност да се разгърне. И двете страни понесат значителни загуби. Сухопътната армия достига безпрепятствено Атина. Персите разграбват и разрушават града. Повратната точка във войната е морската битка при о. Саламин (28 септ. 480 г.пр.Хр.), където елинският флот подмамва на тясно персийския и го разбива. Ксеркс с оцелялата част от флота се връща в Персия, но оставя войски под командването на Мардоний (зет на Дарий I), който се оттегля на север от Атика, заради продоволствени проблеми. Следващата година Атика отново е опустошена, а решителното сражение между двете армии е през 479 г.пр.Хр. при гр. Платея. По време на боя Мардоний е убит и персите изоставят полесражението. Персийската войска, начело с Артабаз е принудена да отстъпи през морето. От своя страна елините предпочитат бързо да пренесат военните действия на персийска почва. Успешната битката при н. Микале (на малоазийското крайбрежие, до Милет) освобождава Егейско море от морската хегемония на персите. В хода на войната се

създават условия за възникване на елински съюз. След завземането на стратегическия полис Сестос (на европейския бряг на Хелеспонта), Персия вече не е трайна заплаха за района. На преден план излизат противоречията между съюзниците, което довежда до отпадане на Спарта. През 478/477 г.пр.Хр. се стига до създаването на *Делоската симмахия*, т. нар. Делоски (или Първи атински) морски съюз, в който на Атина е предадено командването, заради силния флот, който притежава. Военните действия продължават с прочистване на Тракия от персите. В 468 г.пр.Хр. по малоазийското крайбрежие и по море елините постигат двойна победа и окончателно пресичат персийската морска заплаха.

В античните сведения за похода на К. I има много сведения за Тракия и траките. Така например, сатрите не го последвали, а един анонимен владетел на бизалти и крестони ослепява шестте си сина, които не изпълняват заръката му да не се присъединяват към войската на персийския цар [*Hdt. 7, 110*]. Той запазва независимостта си и се оттегля в Родопите [*Hdt. 7, 116*]. В безпорядъка на отстъплението след поражението при Платея пък, траките, живеещи при изворите на Стримон (дн. р. Струма), откъват свещената колесница на Зевс, оставена на съхранение при пеоните, на която К. много държал [*Hdt. 7, 115*]. Друг случай разказва за пленяването от апсинтите на персиеца Оинобаз, когото те принасят в жертва на своя бог Плейстор [*Hdt. 9, 11*]. По трасето на похода постоянно има нападения и грабежи. Походите на Дарий I и на К. I засилват процесите на консолидация и развитие на държавни обединения в района на древна Тракия. Израз на тези процеси е началото на тракийското монетосечене. Монети започват да сечат дерони, бизалти, едони, беси, лете, тинтени, орески, анонимен етнос с цар Мозес. Нападенията и грабежите над персийската армия разкриват непрекъснато пулсиращия политически живот на тракийските етносни държави, което се потвърждава и от съкрушителната акция на едоните срещу атинските колонисти при Драбеск.

Военните поражения засилват процеса на разпадане на Ахеменидската държава, а липсата на верска толерантност го ускоряват. За да укрепи държавната централизация, К. I пристъпва към религиозна реформа, с която налага като официален култа към Ахурамазда и забранява почитането на местни божества. Прекратява издръжката на местните храмове и заграбва много храмови съкровища. Това обаче не прави държавата по-богата. Настъпилият глад и вдигането на цените довежда до вътрешнополитическо напрежение и честа смяна на високопоставени чиновници. Стига се до заговор на Артабан и Аспамитра, вероятно с подкрепата на по-малкия син на К. I Артаксеркс, в който царят е убит, заедно с големият му син Дарий. Престолът е зает от по-малкия му син Артаксеркс.

Веселка Манавска